

SŁOWO WSTĘPNE

Badania nad problematyką historycznego rozwoju języków ruskich oraz ich kontaktów z polszczyzną na terytorium dawnej Rzeczypospolitej – choć mają swoją długą tradycję – wciąż stanowią inspirację do poszukiwania nowych przestrzeni refleksji naukowej, wzbogacania i uzupełniania osiągniętych już wyników badawczych, czasem ich reinterpretacji bądź spojrzenia na niedostatecznie zgłębione zagadnienia z zastosowaniem nowych ujęć metodologicznych.

Prezentowany tom prac skupia się na kwestiach dotyczących wielorakich aspektów współfunkcjonowania języków słowiańskich na ziemiach wschodnich I Rzeczypospolitej i stanowiącego owoc tej wielojęzyczności dziedzictwa, zachowanego w językach narodów sukcesorskich, żyjących niegdyś w jej granicach. Losy stopniowo zrastających się dwóch organizmów państwowych – Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, usytuowanego na skrzyżowaniu łańckiego Zachodu i bizantyjskiego Wschodu, formalnie połączonych w 1569 r. w Rzeczpospolitą Obojga Narodów – pozostawiły ślad w ich historii i kulturze. Przejawem tej specyficznej sytuacji było istnienie na terytorium państwa polsko-litewskiego kilku języków, m. in. cerkiewnosłowiańskiego ruskiej redakcji, ruskiego zróżnicowanego funkcjonalnie (w wariantach kancelaryjnym i tzw. *prostej mowy*), polskiego i łaciny. Wymienione języki nie funkcjonowały zamiennie, każdemu z nich była właściwa określona sfera użycia. Język cerkiewnosłowiański, obsługujący liturgię prawosławną, stał się językiem literatury religijnej. Język ruski – oficjalny język państwowy Wielkiego Księstwa Litewskiego – był narzędziem komunikacji międzykonfesyjnej i międzyetnicznej, a także językiem bogatej literatury świeckiej, z czasem też religijnej. Polszczyzna

(również jako nośnik wpływów łacińskich) pełniła funkcję języka zarówno kancelaryjnego, jak i literackiego.

Przedmiotem rozważań autorów monografii, reprezentujących ośrodki akademickie na Białorusi, w Polsce i Słowenii, są zagadnienia ewolucji poszczególnych języków oraz relacji między nimi na tle zmieniających się warunków historycznych. Określana jest rola i miejsce języka ruskiego w Rzeczypospolitej oraz jego funkcje polityczne, społeczne, religijne. Zważywszy na wielowiekowe współistnienie języków w obrębie jednego organizmu państwowego, naturalnym staje się problem ich interferencji, rozpatrywany w perspektywie infiltracji polszczyzny do języka różnych gatunków tekstów zachodnioruskich (religijnych, kronikarskich, beletrystycznych) i związana z tym problematyka pożyczek polskich oraz sposobów ich adaptacji w ruszczyźnie. Podnoszone jest również zagadnienie występowania rutenizmów w języku polskim. W tym zakresie szczególne zainteresowanie budzi ukształtowana na substracie języka ruskiego tzw. polszczyzna kresowa, jej geneza, specyfika fonetyczna, morfologiczna, leksykalna i składniowa oraz zróżnicowanie terytorialne. Nie mniej interesująco przedstawia się kwestia funkcjonowania polszczyzny regionalnej rozwijającej się w warunkach adstratu w związku z bezpośrednim kontaktem z gwarami ruskimi.

Ważnym zagadnieniem, omawianym w prezentowanej pracy, jest również próba ustalenia istoty i charakteru tzw. *prostej mowy*, wielości jej określeń oraz wieloznaczności terminologicznej, jak też roli w procesie rozwoju piśmiennictwa ruskiego. Zwraca się również uwagę na wciąż obecną w tym piśmiennictwie cerkiewszczyznę zaświadczoną w tekstach religijnych, będących źródłem przekładów na języki wernakularne.

Interesującym elementem wspólnego wielokulturowego dziedzictwa polsko-rusko-litewskiego jest onomastykon, ukształtowany w wyniku koegzystencji języków i ich systemów nazewniczych w obrębie wielonarodowościowego państwa. Na poziomie różnych kategorii onimicznych (m.in. antroponimii, toponimii, ikononimii) dokumentuje on procesy wzajemnej integracji i modyfikacji nazw, które są rozpatrywane w aspekcie transpozycji, ujawniających się na poszczególnych płaszczyznach językowych.

Zasygnalizowana wyżej problematyka badawcza, podjęta przez autorów tomu czy to w formie obszernych studiów materiałowo-metodologicznych, czy to szczegółowych opracowań analitycznych konkretnego problemu, stanowi wyraz nieustającego zainteresowania tematyką kontaktów rusko-polskich / polsko-ruskich oraz potrzeby wymiany doświadczeń w tym zakresie między badaczami z różnych ośrodków w kraju i za granicą. Efekty ich pracy pokazują złożoność stosunków etniczno-językowych w czasach I Rzeczypospolitej, których dziedzictwo i świadectwa językowe przecho-
wuje współczesność.

Lilia Citko